

● מעצר ושפיטת ילדים כבגירים: יחס אכזרי ובלתי אנושי כלפי קטינים

עמדת הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל בעניין הצעת חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תיקון - מעצר ומאסר בעבירות טרור), התשפ"ג-2023

הצעת חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תיקון - מעצר ומאסר בעבירות טרור), התשפ"ג-2023, המונחת לפתחה של הכנסת, מציעה לפגוע פגיעה אנושה בזכויות וההגנות המוקנות לקטינים בעת מעצר, חקירה ושפיטה, אם העבירה בה הם חשודים הינה עבירת המתה או ניסיון המתה וכשהמעשה הוא מעשה טרור או כשהמעשה בוצע במסגרת פעילות של ארגון טרור ולשם קידום מטרות אותו ארגון כהגדרתם בחוק המאבק בטרור.

הצעת החוק מבקשת לשלול מקטינים אשר חשודים בעבירות כמפורט לעיל את כל ההגנות לעניין מעצרים שהוקנו להם במסגרת חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, ובכללן:

- הזכות למעצר כאמצעי אחרון (סעיף 10א)
- הזכות שלא להיות כבול במקום ציבורי (סעיף 10ב)
- הזכות להיות מובא בפני שופט תוך לא יותר מ-12 שעות לקטינים מתחת לגיל 14 (סעיף 10ג)
- הזכות להיות מובא בפני שופט תוך לא יותר מ-24 שעות לקטינים מתחת לגיל 14 רק בהחלטת הקצין הממונה ובתנאים מוגבלים (סעיף 10ד)
- הזכות לשקילת חלופות מעצר שלוקחות בחשבון את מצבו הפיזי והנפשי (סעיף 10ה)
- הזכות למינוי סניגור לדיון במעצר (סעיף 10ו)
- הזכות לתסקיר מעצר (סעיף 10ז)
- הזכות להזמנת הורה או קרוב לדיון במעצר (סעיף 10ח)
- הזכות לקיצור זמני מעצר לפני הגשת כתב אישום (סעיף 10ט)
- הזכות לקיצור זמני מעצר במקרה שלא מוגש כתב אישום (סעיף 10יב)
- הזכות לקיצור זמני מעצר במקרה של חידוש או הארכת מעצר (סעיף 10יג)
- הזכות לקיצור זמני מעצר במקרה של בקשה למעצר מחדש (סעיף 10יד)
- הזכות למעורבות של קצין מבחן (סעיף 12)
- הזכות להליך חלופי (סעיף 12א)
- הזכות למעצר נפרד עם קטינים (סעיף 13)
- הזכות להיות מוחזק לבד בתנאים מסוימים (סעיף 13א)
- הזכות להיות מוחזק בתנאים שהולמים את הגיל ואת הצרכים של הקטים תוך הדגשה על שלומו הגופני והנפשי (סעיף 13ב)
- הזכות שתימסר הודעה על שחרורו להורה או לקרוב (סעיף 13ג).

כמו כן, הצעת החוק מבקש לשלול מקטינים מתחת לגיל 14 אשר מורשעים בעבירות שפורטו לעיל את הזכות שלא להיות נתונים למאסר, לרבות מאסר עולם.

לדעת הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל, מדובר בהצעת חוק דרקונית אשר מבקשת למחוק את האיזון המעוגן היום בחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), בין הצורך לחקור ולהעניש מבצעי עבירות, לבין ההכרה במאפיינים היחודיים של קטינים, איזון שנועד לשמור על היכולת של קטינים

לשוב לחברה, ועל בריאותם הגופנית והנפשית. הכול, תוך התעלמות בוטה מההתחייבויות של מדינת ישראל לפי האמנה לזכויות הילד ומחוק יסוד כבוד האדם וחירותו, באופן שעלול לגרום לפגיעה מכוונת וקשה במצבם הגופני, הנפשי וההתפתחותי של קטינים אשר חשודים בעבירות המפורטות, אשר עולה כדי יחס אכזרי, בלתי אנושי ומשפיל.

מומחי אכיפת חוק, אנשי רווחה, חינוך ובריאות הנפש תמימי דעים כי ילדים ראויים להגנות מיוחדות בחוק משום פגיעותם היחודית בגילאים צעירים, כי על המחוקק להבדיל משום כך בין תנאי חקירה, מעצר וכליאה של קטינים ובגירים, וכי על בתי המשפט לדון קטינים לפי עקרונות מנחים המותאמים לגילם ההתפתחותי. חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) מבוסס על ההכרה במאפיינים הייחודיים של קטינים, אשר נוטים לפעול באימפולסיביות, לתת יותר משקל לתוצאות קצרות טווח שנושאות רווח חברתי, והם בעלי פרספקטיבת זמן מוגבלת, באופן אשר משפיע על היכולת שלהם להתמודד עם ההליך הפלילי ולשמור על זכויותיהם בו (הסניגוריה הציבורית, דוח פעילות 2018, עמ' 40). למעשה, קיימת תמימות דעים כי ההליך הפלילי במהותו אינו מותאם לקטינים, והשפעתו על חיי הקטין, בטווח הקצר והארוך, היא רבה מאוד, וכי הפעלת הכלים הפליליים כנגד קטינים עלולה לפגוע בסיכוייהם להפוך למבוגרים אחראיים, ולגרום נזק להתפתחותם (הסניגוריה הציבורית, דוח פעילות 2021).

שלילת כל הזכויות מקטינים אשר חשודים בעבירות המפורטות מתעלמת מכך שגם קטינים אלו מתאפיינים באותן תכונות ייחודיות אשר חושפות אותם לפגיעה קשה בגוף, בנפש ובגוף, אם ההליך הפלילי לא יותאם למצבם. בכך, הצעת החוק מהווה לא יותר מענישה נקמנית ומשוללת רסן אשר אינה עולה בקנה אחד עם העקרונות שחלים ביום במדינת ישראל ומחוצה לה.

מעבר לכך, שלילת ההבחנה החיונית הזו בין בגירים לקטינים בעיני מערכות אכיפת החוק והמשפט סוללת את הדרך להפעלת כלים דרקוניים נגד ילדים במהלך חקירה ומעצר, וליחס היכול לעלות לכדי יחס אכזרי, בלתי אנושי ומשפיל של קטינים - להם מקנות אמנות בינלאומיות זכויות מיוחדות מפאת גילם הצעיר.

בין הצעת החוק הנ"ל ובין ביטחון אין כלום ושום דבר. הצעת חוק זו היא עוד צעד מסוכן במדרון חלקלק, המצביעה על כך שבעיני מציעי החוק לא ראוי שיעמדו לילדים ההגנות החוקיות הנהוגות במרבית הדמוקרטיות בעולם.

התיקון המוצע לחוק, אם יעבור, יגרום לפגיעה קשה בגוף, בנפש ובהתפתחות של קטינים, עלול לחשוף את הקטינים לשימוש מוגבר בעינויים וביחס אכזרי, בלתי אנושי ומשפיל בעת מעצר וחקירה, וכן מקים את החשש שמא החוק ינוצל לרעה ביתר שאת כלפי ילדים פלסטינים כחלק ממהלך חקיקה אנטי-דמוקרטי הנגוע בגזענות עמוקה.

משום כך, הוועד נגד עינויים קורא לחברי הכנסת מכל סיעות הבית להתנגד נחרצות להצעת חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תיקון - מעצר ומאסר בעבירות טרור), התשפ"ג-2023, העולה לכדי מתן גושפנקא חוקית ליחס אכזרי, בלתי אנושי ומשפיל של ילדים.